

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 22. listopadu 2022 ve věci č. 58817/15 a 58252/15 – *D. B. a ostatní proti Švýcarsku*

Senát třetí sekce Soudu rozhodl šesti hlasy proti jednomu, že došlo k porušení práva na respektování soukromého života podle článku 8 Úmluvy u dítěte, které se narodilo stejnopohlavnímu páru v zahraničí skrze náhradní mateřství, a to za použití gamet jednoho z těchto mužů a anonymní dárkyně, jelikož po dobu více než sedmi let švýcarské právo neumožňovalo žádnou formu právního uznání rodičovského vztahu k dítěti u druhého ze zamýšlených otců, který nebyl otcem biologickým. Dále Soud jednomyslně konstatoval, že v důsledku uvedených skutečností nedošlo k porušení práva otců na respektování jejich rodinného života. Opět šesti hlasy proti jednomu Soud nakonec shledal, že není nutné odděleně se zabývat námitkou porušení článku 14 Úmluvy ve spojení s článkem 8.

I. Skutkové okolnosti

Stížnost podali dva muži, švýcarští občané, kteří spolu žijí v registrovaném partnerství (první a druhý stěžovatel) a dítě, které se jim narodilo skrze náhradní mateřství (třetí stěžovatel). První dva stěžovatelé uzavřeli v červenci 2010 smlouvu o náhradním mateřství ve Spojených státech amerických. Následně bylo náhradní matce implantováno embryo, přičemž se jednalo o gamety anonymní dárkyně a druhého stěžovatele. Jakmile bylo potvrzeno těhotenství, americký soud vydal rozsudek, jímž uznal prvního a druhého stěžovatele za rodiče počatého dítěte. Třetí stěžovatel se narodil v roce 2011 a v jeho americkém rodném listě byli jako rodiče uvedeni první a druhý stěžovatel. V dubnu 2011 požádali stěžovatelé o zapsání údajů z amerického rodného listu do švýcarské matriky. Řízení dospělo až k federálnímu tribunálu, který v květnu 2015 rozhodl o zapsání pouze druhého stěžovatele jakožto otce dítěte, a to z důvodu, že se jednalo o genetického rodiče; první stěžovatel však jako otec právně uznán nebyl. Ve stejném roce podali stěžovatelé stížnost k Soudu.

Od 1. ledna 2018 je ve Švýcarsku možné osvojení dítěte registrovaného partnera. První stěžovatel ještě téhož dne požádal o osvojení třetího stěžovatele. Rozhodnutí o osvojení bylo vydáno v prosinci 2018.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 8 ÚMLUVY

Stěžovatelé namítali, že odmítnutím právního uznání rodičovského vztahu mezi zamýšleným otcem (prvním stěžovatelem) a dítětem (třetím stěžovatelem) došlo k porušení jejich práva na respektování soukromého a rodinného života, které nebylo zhojeno ani pozdějším umožněním osvojení.

a) K přijatelnosti

Soud připomněl, že respektování soukromého života zahrnuje i právo dítěte na identitu, včetně právního určení příbuzenských vztahů (*Mennesson proti Francii*, č. 65192/11, rozsudek ze dne 26. června 2014, § 46 a 96). Dále poukázal na to, že první dva stěžovatelé se o třetího stěžovatele od narození starají a všichni spolu žijí způsobem, který se nikterak neodlišuje od běžného rodinného života (tamtéž, § 44 a násl.). Soud proto uzavřel, že za okolností projednávané věci je článek 8 aplikovatelný v části týkající se soukromého života na třetího stěžovatele a v části týkající se rodinného života na všechny stěžovatele.

b) K odůvodněnosti

Soud uznal, že v projednávané věci došlo k zásahu do namítaných práv, že se tak stalo v souladu se zákonem a že účelem tohoto zásahu bylo odradit švýcarské občany od toho, aby se v zahraničí

uchylovali k metodám početí, které jsou v jejich státě zakázány, což lze ve smyslu čl. 8 odst. 2 Úmluvy hodnotit jako legitimní cíle ochrany zdraví a ochrany práv a svobod jiných. Zbývá tedy určit, zda byl daný zásah na dosažení těchto cílů „nezbytný v demokratické společnosti“.

1. Obecné zásady

Soud připomněl, že ve věci *Mennesson proti Francii* (cit. výše) shledal porušení článku 8 Úmluvy v aspektu soukromého života dětí narozených skrze náhradní mateřství v zahraničí za užití gamet zamýšleného otce a anonymní dárkyně, a to v důsledku odmítnutí francouzských orgánů právně uznat příbuzenský vztah mezi těmito dětmi a jejich biologickým otcem.

V *Posudku týkajícím se právního uznání rodičovského vztahu mezi dítětem narozeným v zahraničí skrze náhradní mateřství a zamýšlenou matkou* (č. P16-2018-001, posudek velkého senátu ze dne 10. dubna 2019) Soud dospěl k závěru, že v uvedené situaci právo dítěte na respektování soukromého života vyžaduje i právní uznání rodičovského vztahu zamýšlené matky; toto uznání nicméně nemusí mít formu zapsání údajů z rodného listu vystaveného v zahraničí do domácí matriky, ale může proběhnout i jiným způsobem, např. osvojením.

A nakonec ve věci *D proti Francii* (č. 11288/18, rozsudek ze dne 16. července 2020) Soud rozhodl, že nedošlo k porušení článku 8 Úmluvy, když vnitrostátní orgány odmítly přepis rodného listu dítěte narozeného v zahraničí pomocí náhradního mateřství v části týkající se rodičovství zamýšlené matky, která byla zároveň genetickou matkou, jelikož tato dle vnitrostátního práva mohla požádat o osvojení daného dítěte jakožto dítěte manžela.

2. Úvahy týkající se všech stěžovatelů

Zatímco ve výše citovaných případech proti Francii se jednalo o heterosexuální páry žijící v manželství, v projednávané věci vznesl stížnost stejnopohlavní pár, který uzavřel registrované partnerství. Dle Soudu se nicméně i zde budou aplikovat zásady plynoucí z jeho dosavadní judikatury. Nejlepší zájem dítěte totiž mj. vyžaduje právní identifikaci osob odpovědných za jeho výchovu, jakož i možnost žít a vyrůstat ve stabilním prostředí (Posudek č. P16-2018-001, cit. výše, § 42) a naplnění tohoto zájmu se nemůže odvíjet od sexuální orientace rodičů. Pokud jde o argument švýcarského federálního tribunálu spočívající v tom, že žádost stěžovatelů je nutno odmítnout, protože dle švýcarského práva je náhradní mateřství v rozporu s veřejným pořádkem, Soud uvedl, že se jedná o argument relevantní, nikoliv však rozhodující: z hlediska Úmluvy ani potřeba sankcionovat případné problematické jednání rodičů nemůže převládnout nad nejlepším zájmem dítěte.

3. Třetí stěžovatel

Soud dále poukázal na to, že v době narození třetího stěžovatele švýcarské právo stěžovatelům neposkytovalo žádnou možnost, jak dosáhnout právního uznání rodičovského vztahu mezi zamýšleným rodičem (prvním stěžovatelem) a dítětem. Osvojení bylo přístupné jen párům žijícím v manželství, ne však v registrovaném partnerství. Tento stav trval až do ledna 2018, kdy bylo osvojení umožněno i pro registrované partnery. Znamená to, že po dobu téměř sedmi let a osmi měsíců (tj. od vznesení žádosti o zapsání údajů do matriky v dubnu 2011 až po vydání rozhodnutí o osvojení v prosinci 2018) stěžovatelé nemohli dosáhnout právního uznání rodičovského vztahu. Dle Soudu délka této doby není slučitelná se zásadami plynoucími z jeho dosavadní judikatury a zejména s nejlepším zájmem dítěte, které se tak může octnout ve stavu právní nejistoty ohledně své identity ve společnosti a být zbaveno možnosti žít a vyrůstat ve stabilním prostředí (Posudek č. P16-2018-001, cit. výše, § 40–42).

V dané věci Soud dospěl k závěru, že odmítnutí zapsat údaje z rodného listu vystaveného legálně v zahraničí, pokud jde o rodičovský vztah mezi zamýšleným otcem (prvním stěžovatelem) a dítětem, aniž by byly k dispozici alternativní způsoby právního uznání tohoto vztahu, nesledovalo nejlepší zájem dítěte. Jinými slovy, obecná a absolutní nemožnost dosáhnout právního uznání vztahu mezi dítětem a prvním stěžovatelem, a to během značně dlouhé doby, představuje nepřiměřený zásah do práva třetího stěžovatele na respektování jeho soukromého života. K porušení článku 8 Úmluvy v této

části tedy došlo. Soud dále uvedl, že ve světle tohoto závěru se již pak nemusí zabývat tím, zda došlo u třetího stěžovatele i k porušení práva na respektování jeho rodinného života.

4. První a druhý stěžovatel

Co se týče práva prvních dvou stěžovatelů na respektování jejich rodinného života, Soud předně zopakoval, že náhradní mateřství je dle švýcarského práva v rozporu s veřejným pořádkem. Rovněž uvedl, že nelze hodnotit jako svévolný či nerozumný závěr švýcarského federálního tribunálu, dle něhož jednání prvních dvou stěžovatelů, kteří využili náhradního mateřství v zahraničí, představuje obcházení zákona z hlediska vnitrostátního práva. První dva stěžovatelé ostatně ani netvrdí, že by o zákazu náhradního mateřství ve Švýcarsku nevěděli. Svým postupem postavili příslušné vnitrostátní orgány před hotovou věc.

Soud dále zdůraznil, že odmítnutí právně uznat prvního stěžovatele jako otce třetího stěžovatele v praxi výraznějším způsobem neovlivnilo výkon jejich rodinného života. Dle švýcarského federálního tribunálu stěžovatelé v každém případě fungovali jako „rodinná jednotka“. Třebaže stížnost k Soudu obsahuje stručné zmínky ohledně problémů, kterým stěžovatelé v tomto směru čelili zejména v jeslích, školce a škole, tato tvrzení nejsou náležitě podložena a nezdají se být dostatečně vážná na to, aby je bylo možné považovat za nepřiměřený zásah do práv prvních dvou stěžovatelů na respektování jejich rodinného života. K porušení článku 8 Úmluvy v této části tudíž nedošlo.

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 14 ÚMLUVY VE SPOJENÍ S ČLÁNKEM 8

Stěžovatelé dále namítali, že třetí stěžovatel byl diskriminován jakožto dítě stejnopohlavního páru, neboť až do ledna 2018 nebylo ve Švýcarsku možné osvojení dítěte registrovaného partnera.

Soud konstatoval, že vzhledem k závěru o porušení článku 8 Úmluvy u třetího stěžovatele nevyvolává námitka na poli článku 14 žádnou podstatnou oddělenou otázku, a tak se jí nemusí zabývat.

III. Oddělená stanoviska

Soudce Krenc se ve svém souhlasném stanovisku věnuje zejména otázce použitelnosti poradních posudků Soudu, vydávaných podle Protokolu č. 16 k Úmluvě, v řízení proti státům, které tento protokol zatím neratifikovaly, resp. na události, k nimž došlo ještě před vydáním daného posudku.

Soudkyně Elósegui ve svém částečně nesouhlasném stanovisku polemizuje se závěrem většiny ohledně porušení článku 8 Úmluvy ve vztahu ke třetímu stěžovateli. Dle jejího názoru tím Soud nepřiměřeně zasáhl do prostoru členských států pro uvážení v oblasti, která je velmi kontroverzní. Velká většina států Rady Evropy doposud neumožňuje náhradní mateřství, a to pro všechny osoby bez ohledu na jejich pohlaví či sexuální orientaci. V projednávané věci byla práva dítěte chráněna dostatečně ještě před jeho osvojením zamýšleným otcem: již od osvojení biologickým otcem mělo dítě jednoho právně uznaného otce a dalšího otce *de facto*, přičemž tito dva spolu tvořili pár žijící v registrovaném partnerství. Státy mají každopádně právo snažit se zabránit tomu, aby jejich občané obcházeli zákon a pak z toho profitovali, schovávající se za práva dítěte. Jedná se navíc i o problém spojený s komercializací náhradního mateřství, s exploatací žen využívaných jako náhradní matky (které obvykle patří k nejzranitelnějším společenským skupinám), a rovněž s obchodováním s dětmi.

Soudce Pavli se ve svém částečně nesouhlasném stanovisku vyslovil ve prospěch závěru o porušení článku 14 Úmluvy ve spojení s článkem 8: během prvních sedmi let života třetího stěžovatele mu švýcarské právo neumožňovalo – na rozdíl od dětí vychovávaných ve stejné situaci manželskými páry – osvojení zamýšleným (nebiologickým) rodičem. Manželství bylo zároveň přístupné pouze heterosexuálním párům. Jedná se tudíž o diskriminaci dítěte na základě sexuální orientace jeho rodičů.

